

ПІДХІД ДО СКЛАДАННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ ЗА ПРАВИЛАМИ МСФО

Постановка проблеми у загальному вигляді. Термін «облікова політика організації» у бухгалтерському обліку України з'явився шляхом перекладу іноземного словосполучення «accounting policies». Облікова політика будь-якої організації - дуже важливий і, можна сказати, стратегічний документ. З переходом до ринкових відносин та процесу євроінтеграції змінилися підходи до організаційних процесів формування облікового процесу на підприємствах. Облікова політика є унікальним засобом, за допомогою якого, по-перше, здійснюється процес лібералізації системи бухгалтерського обліку; по-друге – відбувається вдосконалення нормативної системи з бухгалтерського обліку та бухгалтерської звітності; по-третє, вирішуються протиріччя чинного законодавства. Відповідно до МСФЗ IAS 8 «Облікова політика, зміни в розрахункових оцінках та помилки» облікова політика є конкретні принципи, основи, угоди, правила і практика, які застосовуються організацією для підготовки і надання фінансової звітності. Облікова політика за Міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ) та Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку (МСБО) має значний вплив на характер розкриття інформації щодо елементів обліку (основних засобів, витрат, фінансових активів, зобов'язань тощо), тому вибір та реалізація економічно обґрунтованої облікової політики дозволяє впливати на ефективне використання матеріальних, трудових та фінансових ресурсів підприємства при застосуванні МСФЗ з метою складання фінансової звітності.

Досвід країн з розвинуеною економікою свідчить, що уміло сформована облікова політика є важливою складовою загального механізму управління господарською діяльністю підприємств. Тому можна стверджувати, що процес формування ефективної облікової політики підприємства повинен будуватися як з урахуванням оцінки зовнішнього середовища, так і постановки цілей і завдань управління підприємством та особливостей і характеристик об'єкта управління.

Основними завданнями облікової політики організації є формування набору чітких інструкцій, положень і методів, які

дозволять упорядкувати, уніфікувати (наскільки це можливо), регламентувати основні ділянки обліку в організації, створити єдину схему документообігу, систему оцінки активів організації, сформувати звітність, що вірно відбиває майнове положення організації. Ці завдання вирішуються шляхом застосування безлічі способів ведення бухгалтерського обліку, до яких відносяться : способи угруповання і оцінки фактів господарської діяльності, погашення вартості активів, організації документообігу, інвентаризації, застосування рахунків бухгалтерського обліку, системи регістрів бухгалтерського обліку, способи обробки інформації.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Формування та обґрунтування облікової політики за міжнародними стандартами досліджувала велика кількість вітчизняних та іноземних науковців, серед яких: К.В. Безверхий, М.С. Пушкар [7], П.Є. Житний [5], С.Ф.Легенчук [6], Л.В. Жолнер, Л.Б. Трофімова [8], Д. Хоптинський, А.В. Шайкан, В.Г. Швець, О. Хендриксен, М. Ван Бреда і багато інших дослідників. Більшість науковців підкреслює, що облікова політика повинна охоплювати теорію, методологію, технологію, організацію обліку. Такий погляд є виправданим, оскільки це впливає з трактування облікової політики як інструменту управління обліком з метою підготовки звітності у міжнародному форматі.

Метою дослідження є розв'язання проблеми формування облікової політики з метою застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. У новій економіці України з'явилися такі поняття як власник, бізнес, облікова політика, управлінський облік, оподаткування, фінансовий ринок, фондові біржі, фінансове управління, капітальне та фінансове інвестування, міжнародні стандарти фінансової звітності, аудит, зовнішній користувач інформації та багато інших.

Автори поступово почали досліджувати ці нові поняття та звертати увагу на особливості їх прояву у національній економіці в цілому і вітчизняній обліковій системі зокрема. В українському обліку формування облікової політики розкрито в п.5 р. III НП(с)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»[2], але, на жаль, наші бухгалтери відносяться до її розробки неухважно і часто готують її формально, при цьому іноді - вже перед здачею річної звітності. Це в корені невірно, оскільки по сенсу цього документу він є стратегічним

планом обліку на рік і повинен розроблятися на самому початку звітного періоду. За організаційними правилами обліку це обов'язкова функція головного бухгалтера компанії і керівника. У міжнародній системі обліку і звітності велика увага приділяється професійному судженню бухгалтера, тобто самостійному вибору тактичних методів обліку, але в межах альтернативно дозволених, тому саме облікова політика стає офіційним полем заявок цього вибору. Це дуже важливо, оскільки вона має дуже істотне значення і входить до складу обов'язкової зовнішньої звітності підприємства. Її особливості визначаються в МСФЗ (IAS) 1 і МСБО (IAS) 8 [3].

Виклад основного матеріалу дослідження. Поява МСФЗ викликала безліч проблем, пов'язаних з регулюванням бухгалтерського обліку, який традиційно розуміється як наявність жорстких і ясних приписів, включених в нормативні документи, видані, в основному, Міністерством фінансів України - це так зване державне регулювання. Зміни у бухгалтерському обліку за останні роки привели до істотних змін порядку речей, що склався раніше.

До недавнього часу в Україні здійснювався «облік за правилами», при якому від бухгалтера було потрібне знання і чітке виконання інструкцій і вказівок, що розробляються на державному рівні. При цьому бухгалтер розглядався як виконавець, що володіє технікою ведення бухгалтерського обліку - бухгалтер-обліковець. Нині «облік за правилами» витісняється «обліком за принципами». Фундаментальною відмінністю цього підходу до регулювання бухгалтерського обліку є те, що ухвалення рішень про те, як відбити той або інший факт господарського життя організації, покладене на бухгалтера. Він виступає вже бухгалтером-аналітиком, що має знання і досвід не лише в області бухгалтерського обліку, але в суміжних областях, таких як: право, аудит, економіка та ін. Такий підхід припускає опис загальних підходів і принципів до формування фінансової звітності, і лише потім регулювання обліку окремих об'єктів і операцій. Більше того, основна увага приділяється не веденню бухгалтерського обліку, а формуванню фінансової звітності, корисної для ухвалення економічних рішень користувачами. Відповідно до МСФЗ (IAS) 8 «Облікова політика, зміни в розрахункових оцінках та помилки» облікова політика організації повинна відповідати «...вимогам послідовності, доцільності, надійності, чесного представлення результатів компанії, а також

відбивати економічний зміст подій, а не тільки їх юридичну форму. В той же час при веденні обліку необхідно дотримуватися принципів нейтральності, обачності і повноти» [8] (Рис.1).

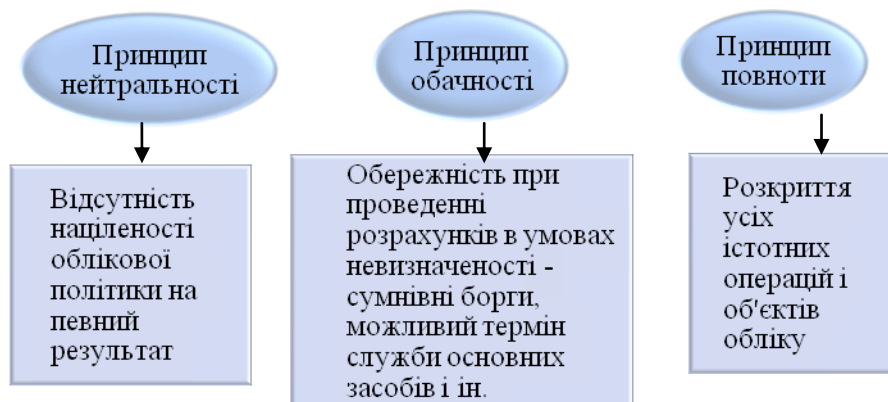

Рис. 1. Принципи ведення обліку у відповідності до МСФЗ [9]

Формуючи облікову політику відповідно до МСФЗ, необхідно пам'ятати про послідовне її застосування, оскільки організація може внести зміни в прийняті правила тільки в трьох випадках:

- 1) якщо були внесені зміни в існуючий стандарт;
- 2) якщо був прийнятий новий стандарт;
- 3) за власним бажанням компанії.

Третій випадок має на увазі внесення змін в цілях підвищення надійності і коректності звітних даних, тому до цього типу змін інвестор повинен відноситися з особливою обережністю, а компанія - не зловживати їм.

Стандартами не визначено, чи повинна облікова політика затверджуватися наново на кожен наступний звітний період. З цього можна зробити висновок, що для цілей складання звітності відповідно до МСФЗ допускається не затверджувати щороку чергову редакцію облікової політики, а продовжувати використати ту, що раніше діяла, при необхідності вносити в неї зміни. Інколи зміни в облікову політику вимагають саме ретроспективного застосування.

Ретроспективність полягає в застосуванні нової облікової політики до операцій, інших подій і умов, начебто ця облікова політика використовувалася завжди у минулому. У такому разі знадобиться перерахунок і коригування показників фінансової звітності попередніх періодів, які були сформовані виходячи з попередньої облікової політики. Отже, величина перерахованих показників, приведених в якості порівняльних даних у фінансовій звітності поточного періоду, відрізнятиметься від їх величини, приведеної у фінансовій звітності попередніх періодів.

Перспективне застосування змін в обліковій політиці полягає в застосуванні нової облікової політики до операцій, інших подій і умов, що мали місце після дати, з якою помінялася політика. В цьому випадку перерахунок і коригування показників фінансової звітності попередніх періодів не потрібно, і вони розкриваються у фінансовій звітності поточного періоду в тих же величинах, що і раніше.

Ці заходи дозволять забезпечити порівнянність фінансової звітності за послідовні звітні періоди. В результаті звітність стане легшою для сприйняття різними групами користувачів.

Рішення про зміну облікової політики повинен приймати той же орган управління підприємства (компанії), який уповноважений її затверджувати. Якщо облікова політика змінюється добровільно, в рішення про внесення змін доцільно включити посилання на відповідні факти і обставини, у зв'язку з якими переглянута облікова політика сприятиме наданню надійнішої і доречнішої інформації. У загальному випадку можна виділити два основні напрями добровільних змін в облікову політику.

Перший напрям - це зміна моделі або способу обліку певних об'єктів або операцій, коли самими стандартами підприємству наданий вибір з декількох таких моделей або способів, наприклад:

- перехід між моделями обліку майна за переоціненою вартістю або за фактичними витратами;
- перехід між способами визначення собівартості взаємозамінних запасів (наприклад, по методу ФІФО або за середньозваженою вартістю).

Другий напрям - це зміна самостійно розробленої організацією облікової політики відносно певних об'єктів або операцій, у тому числі в тих випадках, коли незастосовні вимоги жодного із стандартів. Так, наприклад, не присвячені окремі МСФЗ таким статтям, як права

оренди земельних ділянок, видані аванси і їх знецінення, відкладені доходи і витрати, капітальні вкладення в орендоване майно і так далі. Відповідно зміна в підходах до обліку таких операцій розглядатиметься як добровільна зміна облікової політики. Крім того, вимоги стандартів часто містять такі визначення, як « істотно» або « значно». Числові критерії істотності і значності у кожному конкретному випадку, як правило, самостійно встановлюються організацією у своїй обліковій політиці, і вплив величини цих числових критеріїв на фінансову звітність може бути досить істотним.

В деяких випадках класифікувати зміну в підходах до обліку як зміна облікової політики або зміна у бухгалтерських оцінках значно складніше. Згідно МСФЗ (IAS) 8 зміна у бухгалтерській оцінці - це коригування балансової вартості активу або зобов'язання, яка виникає в результаті оцінки їх поточного стану, а також очікуваних майбутніх вигод і обов'язків, з ними пов'язаних. Така оцінка може зажадати перегляду, якщо міняються обставини, на яких вона ґрунтувалася, або в результаті появи нової інформації або накопичення досвіду, а вплив зміни у бухгалтерських оцінках відбивається перспективно, починаючи з періоду, в якому така зміна сталася.

Наприклад, перегляд терміну корисного використання основного засобу або методу його амортизації, що залишився, відноситься до змін у бухгалтерських оцінках (п. 51 і 61 МСФЗ (IAS) 16) [4]. В той же час застосування термінів корисного використання різних груп основних засобів, як правило, закріплюються в обліковій політиці підприємства. Яким же чином слід трактувати ситуацію, коли підприємство вирішило не лише змінити терміни корисного використання відносно конкретних об'єктів основних засобів, але і в цілому переглянути облікову політику в частині застосування термінів по усіх групах основних засобів? Параграф 35 МСФЗ (IAS) 8 містить наступну вказівку: «Вживана зміна у базі оцінки є зміною в обліковій політиці, а не зміною у бухгалтерській оцінці. У разі ж, коли важко відрізнити зміну в обліковій політиці від зміни у бухгалтерській оцінці, воно враховується як зміна у бухгалтерській оцінці».

В зв'язку з цим при оцінці необхідності ретроспективного перерахунку показників фінансової звітності у зв'язку зі зміною облікової політики доцільно враховувати і таке засадниче обмеження, як баланс між вигодами і витратами: витрати на надання користувачам інформації не повинні перевищувати вигоди від неї.

Це обмеження виражається в тому, що застосування облікової політики не є обов'язковим в тих випадках, коли ефект від цього не є істотним (п. 8 МСФЗ (IAS) 8) [3]. Надане право можна розповсюдити і на ретроспективне застосування облікової політики, коли воно не зробить істотного впливу на показники звітності. Проте знадобиться провести попередні розрахунки для попередніх періодів по переглянутій обліковій політиці, щоб обґрунтовано стверджувати про несуттєвість ефекту її застосування, а також погоджувати передбачуваний ефект з рівнем істотності, встановленим кредитною організацією. В даному випадку можна орієнтуватися на той же рівень істотності, який встановлений для істотних помилок минулих років, що підлягають ретроспективному виправленню.

Значна частина організацій, які переходять до складання звітності відповідно до МСФЗ методом трансформації, у разі ретроспективного внесення змін до облікової політики повинні звернутися до трансформаційних таблиць за попередні звітні дати і внести постатейно необхідні коригування. Такі коригування повинні відбивати підсумкові різниці в оцінці статей фінансової звітності між старою і переглянутою обліковими політиками на кожну попередню звітну дату (звітний період) відповідно.

Якщо добровільна зміна облікової політики або первинне застосування будь-якого стандарту впливає на поточний або попередній період, за винятком випадків, коли практично неможливо визначити суму коригування, а також могло б вплинути на майбутні періоди, то організація(компанія) повинна розкривати наступну інформацію (п. 28, 29 МСФЗ (IAS) 8) [3]:

- характер зміни і причини, по яких застосування нової облікової політики забезпечує надійну і більше доречну інформацію (при добровільній зміні облікової політики);

- його назва, вказівка на те, що зміни в обліковій політиці проводяться відповідно до його перехідних положень, опис цих перехідних положень і їх можливого впливу на майбутні періоди, а також характер самих змін в обліковій політиці (при застосуванні нового або переглянутого МСФЗ).

У обох випадках розкривається наступна кількісна і практична інформація:

1. сума коригування для поточного і кожного з представлених періодів в тому ступені, в якому це практично здійснено: для кожної

статті фінансової звітності, що торкнулася зміною, і для базової і розводненого прибутку на акцію, якщо МСФЗ (IAS) 33 «Прибуток на акцію» застосовується в організації;

2. сума коригування, що відноситься до періодів, які передували представленим, в тому ступені, в якому це практично здійснено;

3. якщо ретроспективне застосування практично неможливе для певного попереднього періоду або періодів, передуючих представленим, - обставини, які привели до наявності такої умови, і опис того, як і з якого моменту застосовувалася зміна в обліковій політиці.

У разі ретроспективного застосування облікової політики у фінансовій звітності збільшується об'єм порівняльної інформації. Згідно п. 39 МСФЗ (IAS) 1 «Представлення фінансової звітності» в такій ситуації кредитна організація повинна представити у фінансовій звітності як мінімум три звіти про фінансове положення, по два звіти інших типів і відповідних приміток. Звіти про фінансове положення представляються на дату:

- закінчення поточного періоду;
- закінчення попереднього періоду (яка співпадає з початком поточного періоду);
- начала самого раннього порівняльного періоду.

Нарешті відповідно до п. 106, 110 МСФЗ (IAS) 1 в звіті про зміни у складі власних засобів має бути розкрита інформація про підсумкові суми коригувань для кожного компонента капіталу окремо в результаті змін в обліковій політиці.

Висновки і перспективи подальших розробок. Таким чином, облікова політика організації - це документ, переважно призначений для конкретизації загальноприйнятих МСФЗ для певного підприємства. Вітчизняні підприємства і організації, зацікавлені в залученні іноземних інвестицій, вимушені переходити на ведення обліку відповідно до МСФЗ. З цього виходить, що українським бухгалтерам потрібні додаткові знання і навички в області формування облікової політики у рамках МСФЗ.

У документах системи МСФЗ викладаються загальні принципи і підходи до формування звітності і відображення окремих об'єктів і операцій. Тексти стандартів написані досить стисло, оскільки вони не містять чітких вказівок по обліку і відображенню в звітності усіх

можливих ситуацій. Більше того, в системі документів МСФЗ відсутній План рахунків, немає вказівок відносно первинної документації і техніки ведення бухгалтерського обліку. Як зазначає С.Ф. Легенчук, в МСФЗ широкого використання набули поняття облікової політики та професійного судження, що свідчить про існування можливості вибору між представленими в стандартах альтернативами [6, с. 84-85]. Ця особливість МСФЗ багато в чому є «камнем спотикання» при вивченні і застосуванні міжнародних стандартів українськими бухгалтерами. В той же час в міжнародних стандартах містяться підходи до рішення практично усіх облікових завдань. Від бухгалтера потрібно, спираючись на тексти документів МСФЗ і керуючись професійним судженням, знайти це рішення в конкретній ситуації.

Облікова політика за МСФЗ орієнтована на підготовку і представлення фінансової звітності (кінцевий результат), тоді як в системі бухгалтерського обліку України облікова політика більшою мірою призначена для цілей ведення бухгалтерського обліку (процес). Тому, облікова політика в МСФЗ - це система, яка має сприяти формуванню достовірної, повної, об'єктивної фінансової інформації про фінансове положення і фінансові результати діяльності організації, корисної широкому колу зацікавлених користувачів для ухвалення відповідних управлінських та інвестиційних рішень.

Список використаної літератури

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>

3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_020.

4. Міжнародний стандарт фінансової звітності (IAS) 16 «Основні засоби» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_014

5. Житний П.Є. Організаційно методологічні засади формування облікової політики підприємства / П.Є. Житний // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – № 3. – С. 3–10.

6. Легенчук С.Ф. Багатоваріантність в бухгалтерському обліку: історико-теоретичні аспекти / С.Ф. Легенчук. – Житомир : ЖДТУ, 2017. – 204 с.

7. Пушкар М.С. Облікова політика і звітність: навч. пос. / М.С. Пушкар. – Тернопіль: Карт-бланш, 2003. – 141 с.

8. Трофимова Л.Б. Основы построения учетной политики в соответствии с МСФО / Л.Б. Трофимова // Международный бухгалтерский учет. 2008. № 12. – С.24-27

9. Шмакова О.В. Подход к составлению учетной политики организации по правилам МСФО / О.В. Шмакова // Международный бухгалтерский учет. 2009. № 11. – С.15-19